

כוחות גדולים וסכנות מבהילות

או: איזה מזל שתפילות

לא תמיד מתגשמות!

יוסי סופר, מרחשוון תשע"ז

2.....	רוצים הוגורטס עכשיו!
2.....	חוני המעגל – האיש שהתפלל למות
7.....	אבא חלקיה – שימוש זהיר בעוצמה
11.....	חנן הנחבא – המחיר הציבורי של כח התפילה
11.....	רבי מני – שימוש פיזי בכח התפילה
14.....	רבי יוסי דמן יוקרת – שימוש לא מוסרי בכח התפילה
16.....	סיכום

רוצים להגורטס עכשיו!

כל אחד מאיתנו, באיזשהו שלב בחייו היה רוצה להיות תלמיד בהגורטס, בית הספר לקוסמים, שבראשו עומד אלבוס דמבלדור.

אם ישברו משקפך תוכל הרמיוני להצביע עליהם וללחוש משהו שיתקן אותם מייד. זה יחסוך לך את ההליכה לאופטומטריסט, את ההמתנה בתור, הבדיקה, התשלום, בחירת משקפיים חדשים, שוב המתנה עד שהם יגיעו ואז להתרגל אליהם. בינתיים אתה משתמש במשקפיים הישנים, שכבר לא כל כך מתאימים, ואתה קצת עיוור.

אם תיפול ותשבור את היד בשבר מורכב, תוכל ללכת למרפאתה של מאדס בומברי, והיא, באמצעים סודיים שלה, תתקן את המעוות תוך יום או יומיים. בינתיים תאכל סוכריות "בכל הטעמים" ממש (כולל כמה שאינם טעימים כלל). האלטרנטיבה היא ניתוחים מורכבים, השתלת חלקי מתכת בגופך, פיזיותרפיה ארוכה, וכאבים, חודשים של כאבים. במקרה הגרוע תזכה לקבל אחוזה נכות ומגבלה תלויה אותך לכל חיך. וזה עוד לפני שדיברנו על ההתמודדות משמעותיות בחיים – מלחמה באויבים, מעבר ממקום למקום, ועוד ועוד.

בהעברה לעולם היהודי, כל אחד חולם על כח כזה, שכל תפילה שהוא יאמר בפיו – תתקיים. אני גוזר – והקב"ה מקיים. אבא חולה אלצהיימר, ואני מתפלל עליו, והנה הוא קם בבוקר, מעיר אותי מהמיטה, ואומר לי בתדהמה – נדמה לי שישנתי הרבה מאוד זמן. איך יכולתי לשכוח מי אתה? ואתה בוכה בדמעות גיל ותודה. החבר הקרוב איבד את מקום עבודתו, והבנקים מכבידים את ידם. אתה מתפלל עליו, והוא זוכה בפרס הראשון בלוטו, והבעיה נעלמת. כמה קל. כמה נוח.

ומדוע בעצם לא? מדוע אנחנו כמעט לא חווים תפילות שהתגשמו? כבר כמעט איבדנו את האמון שתפילה בכלל יכולה לעשות משהו. למה שלא יהיה לנו מטה קסמים כזה ששמו תפילה?

הגמרא במסכת תענית¹ עונה על שאלה זו מגוון של תשובות, באמצעות רצף סיפורי חכמים. במאמר זה נעקוב אחרי סיפורים אלו. אינני מתיימר לנתח סיפורים אלו במלואם, או להציע פרשנות ייחודית או הכרחית. אנסה לדלות מתוכם את התשובות שענו חז"ל לשאלה זו.

חוני המעגל – האיש שהתפלל למות

תנו רבנן: פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים.

שלחו לחוני המעגל: התפלל וירדו גשמים!

התפלל ולא ירדו גשמים.

---

¹ מסכת תענית היא מסכת התפילה המבוססת על צורך וכאב, על סכנת המוות שנובעת מחוסר גשם, שאותה ייסדו שלושת האבות. בזה היא שונה ממסכת ברכות, שמציגה את התפילה מצידה הממוסד, תפילת הקבע, שהיא המשכם של קורבנות התמיד.

עג עוגה ועמד בתוכה,...

אמר לפניו: רבונו של עולם! בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך, נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך.

התחילו גשמים מנטפין,

אמרו לו תלמידיו: רבי, ראינוך ולא נמות. כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא להתיר שבועתך.

אמר: לא כך שאלתי, אלא גשמי בורות שיחין ומערות.

ירדו בזעף, עד שכל טפה וטפה כמלא פי חבית. ושיערו חכמים שאין טפה פחותה מלוג.

אמרו לו תלמידיו: רבי, ראינוך ולא נמות. כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא לאבד העולם.

אמר לפניו: לא כך שאלתי, אלא גשמי רצון ברכה ונדבה.

ירדו כתיקנן, עד שעלו כל העם להר הבית מפני הגשמים.

אמרו לו: רבי, כשם שהתפללת שירדו, כך התפלל וילכו להם.

אמר להם: כך מקובלני שאין מתפללין על רוב הטובה.

אף על פי כן, הביאו לי פר הודאה.

הביאו לו פר הודאה. סמך שתי ידיו עליו, ואמר לפניו: רבונו של עולם! עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינן יכולין לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות, כעסת עליהם - אינן יכולין לעמוד, השפעת עליהם טובה - אינן יכולין לעמוד, יהי רצון מלפניך שיפסקו הגשמים ויהא ריוח בעולם.

מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים, וזרחה החמה, ויצאו העם לשדה והביאו להם כמהין ופטירות.

שלח לו שמעון בן שטח: אלמלא חוני אתה - גוזרני עליך נידוי. שאילו שנים כשני אליהו שמפתחות גשמים בידו של אליהו לא נמצא שם שמים מתחלל על ידך? אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך, כבן שמתחטא על אביו ועושה לו רצונו. ואומר לו: אבא, הוליכני לרחצני בחמין, שטפני בצונן, תן לי אגוזים, שקדים, אפרסקים, ורמונים - ונותן לו. ועליך הכתוב אומר: "יִשְׁמַח אֲבִיךָ וְאִמְךָ וְתִגַּל יוֹלְדֹתֶיךָ" (משלי כג 25).

תנו רבנן: מה שלחו בני לשכת הגזית לחוני המעגל? "וְתִגְזַר אוֹמֵר וְיָקֵם לְךָ וְעַל דְּרָכֶיךָ נִגְה אוֹר" (איוב כב 28). "וְתִגְזַר אוֹמֵר" - אתה גזרת מלמטה, והקדוש ברוך הוא מקיים מאמריך מלמעלה. "וְעַל דְּרָכֶיךָ נִגְה אוֹר" - דור שהיה אפל הארת בתפלתך, "כִּי הִשְׁפִּילוּ וְתִאֶמֶר גְּוָה" (שם 29) - דור שהיה שפל הגבהתו בתפלתך, "וְנִשְׁח עֵינָיִם יוֹשְׁעִי" (שם) - דור ששח בעונו הושעתו בתפלתך, "יִמְלֹט אֵי נָקִי" (שם)

30) - דור שלא היה נקי מלטתו בתפלתך, "וְנִמְלֵט גְבוֹר כְּפִיךָ" (שם) - מלטתו במעשה ידיך הברורין.

בבלי תענית כג ע"א

הסיפור מתחיל לאחר היאוש. עבר רוב חודש אדר ועדיין לא ירדו גשמים. בעולם העתיק, חוסר בגשמים אינו עניין של נוחות, אלא של חיים ומוות. ללא גשם לא תהיה תבואה, וללא תבואה לא יהיה אוכל, ובני האדם ירעבו וימותו. חודש אדר הוא החודש האחרון שעדיין מתפללים על הגשם. לאחר מכן, גם אם יירד הגשם – אין בו עוד תועלת.

חוני מנסה להתפלל, ולא נענה.

מצבו של העם הוא נואש, וגם מצבו של חוני. הוא פונה למעשה, שהוא מעבר לתפילה. הוא משנה את היחסים בין האדם לבין אלוהים. האדם חדל להיות החלש בתמונה. רבי שמעון בן שטח הגדיר זאת "כבן שמתחטא על אביו ועושה רצונו". כשהן מבקש מאביו, האב יכול תיאורטית לסרב, אבל זה כלל לא עולה על הדעת. האהבה בין האב לבן היא כזו שברור גם לבן וגם לאב שהבקשה תתמלא. אין זו בקשה רגילה, שיש ספק אם תתמלא, אלא בקשה שקבלתה מובטח. אנשי כנסת הגדולה הגדירו זאת "אתה גזרת מלמטה והקב"ה הוא מקיים מאמרך מלמעלה". לא אלוהים הוא המצווה, אלא האדם, חוני. הוא גוזר, והקב"ה – מקיים. זו התבנית ההפוכה לתורה ולמצוות, שבה הקב"ה גוזר מלמעלה ואנו, בני האדם, מקיימים מלמטה.

הקב"ה נענה. הגשמים יורדים, סוף סוף. לכאורה – סיפור מופת. האדם שניצח את האלוהים. חוני הצליח לגרום לכך שיירדו גשמים. אבל אי אפשר להתעלם מהביקורת שמובעת בסיפור זה על יכולתו המופלאה של חוני.

1. הקב"ה לא נענה לתפילתו מייד. בתחילה יורדים טיפות, כדי "לצאת ידי חובה" של מענה לתפילתו. אח"כ הם יורדים בזעף, כשהן מסכנות את חיי האנשים. בשני המקרים הגשמים יורדים לתת לחוני את בקשתו אבל לא את כוונתו. לא ברכה הוא מעורר בתפילתו אלא כעס. כעס על מה? על כך שהוא שינה את יחסי הכוחות שבין אלוהים לאדם. יחסי הכוחות הללו מבוססים על כוחו האינסופי של אלוהים, ועל היותו של אלוהים "סוברני" להחליט האם להיענות לתפילה מסוימת או שלא להיענות לה. חוני, במעשהו, "מכריח" את אלוהים להוריד גשם, וזה מצידו רומז על כעס שהוא מעורר איתם.

זו הבעיה הראשונה בכח תפילה עצום. אדם בעל כח תפילה כזה עלול להגיע למצב של עימות מול הקב"ה ולעורר בתפילתו כעס, גם אם יקבל את מה שביקש.

2. לבסוף יורדים גשמי ברכה. אבל הם יורדים וממשיכים לרדת, גם אחרי שכל השדות הושקו דיים. המים מצטברים, ומתחילים להציף את השכונות הנמוכות בירושלים. הסיפור לא מרחיב בנושא זה, אבל אנו יכולים לדמיין לעצמנו בתים מתמוטטים, אנשים טובעים, רכוש נהרס, שדות נסחפים. הסיפור מספר על ההימלטות של כל העם אל המקום הגבוה ביותר בירושלים – הר הבית.

זה מזכיר לי את הסרטון "שולית הקוסם" מתוך הסרט "פנטזיה" של וולט דיסני. השוליה מכשף את המטאטא לשאוב מים במקומו. הכישוף מצליח, והשוקת מתמלאת מים ללא

מאמץ. אבל המטאטא אינו חדל מהשאיבה, והמים גואים ונשפכים ומציפים את המקום. כל הנסיונות שלו לעצור את המטאטא המכושף נכשלים, והוא מצליח רק להגביר את קצב השאיבה. החלום המתוק הופך לחלום בלהות.

לא מעט אנשים שזכו בפרס הראשון בלוטו דיווחו על כך שהזכיה גרמה להם נזקים בלתי צפויים – שיבשה את היחסים בתוך משפחתם, פגעה ביחסים עם חבריהם, וגרמה להם להצטער על כך שזכו.

העם מבקש מחוני להתפלל להפסקת הגשמים והוא עונה שהדבר אינו מקובל. תפילה נועדה להביא ברכה, ריבוי ושפע, צמיחה וגדילה, ולא למנוע אותם. למרות ההסתייגות, הוא מקריב פר תודה ומבקש את הפסקת הגשמים.

זו הבעיה השניה של כח התפילה העצום. כאשר אדם מתפלל – לא תמיד הוא מסוגל להבין את כל ההשלכות של התפילה שלו, והוא עלול להתחרט על כך שהיא התקבלה.

3. רבי שמעון בן שטח מגיב למעשהו של חוני בצורה מפתיעה. חשוב להשוות את דבריו לדברי "בני לשכת הגזית" המופיעים אחריו. המשותף לשניהם הוא היחס המיוחד לו זוכה חוני מהקב"ה – יחס של בן מאביו. אבל בניגוד לאנשי הסנהדרין, שדבריהם כוללים שבחים בלבד, רבי שמעון בן שטח אומר שהיה ראוי להעניש את חוני בנידוי על מעשהו. הסיבה לכך היא שהוא הסתכן באפשרות שיתחלל שם ה'. אם היה עומד חוני בתוך המעגל וגשם לא היה יורד היה הדבר פוגע באמונה של העם בקב"ה ובאהבתו לעמו.

כיצד מנמק רבי שמעון בן שטח את האפשרות שחוני לא ייענה? הוא אומר שיתכן שהקב"ה הפקיד את "מפתחות הגשם" בידי אדם, כמו שעשה בימי אליהו הנביא, בתקופת אחאב². במצב כזה יהיה הקב"ה "מנוע" מלהיענות לתפילתו של חוני. אני מניח שתסריט זה שמצייר רבי שמעון בן שטח הוא כסות לתסריט הרבה יותר פשוט ורחב – חוסר "רצון אלוהי" להיענות לתפילתו של חוני מסיבה כלשהי, ואין זה משנה כלל מה הסיבה.

מדוע לא נידה רבי שמעון בן שטח את חוני? נראה שכיוון שתפילתו של חוני נענתה הענשתו של חוני לא הייתה מתקבלת על ידי הציבור. נידוי הוא עונש חברתי, והציבור לא היה משתף פעולה.

חוני עשה מעשה של "צל"ש או טר"ש" מעשה שנגמר בהצלה רבתי אבל יכול היה להיגמר באסון רוחני. כחוט השערה עובר בין שניהם. זו הסכנה השלישית בכח התפילה הגדול.

הסיפור התלמודי אינו מסתיים כאן. בפרולוג מפתיע, שלא לחינם מובא כאן, מסופר על סופו של חוני.

אמר רבי יוחנן: כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על מקרא זה - "שִׁיר הַמַּעֲלֹת בְּשׁוֹב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֻלְמִים" (תהלים קכ"ו 1). אמר: האם יש מי שישן שבעים שנים בחלום?

יום אחד היה הולך בדרך,

---

² ראה תענית ב' ע"א

ראהו לאותו אדם שהיה נוטע חרוב.
אמר לו [חוני]: זה [העץ], לכמה שנים טוען [פירות]?
אמר לו [האיש]: לשבעים שנה.
אמר לו [חוני]: פשוט לך שתחייה שבעים שנה?
אמר לו [האיש]: אדם זה [=אני] מצא עולם שבו חרובים. כמו ששתלו לי אבותי –
שותל אני גם לבני.
ישב [חוני], אכל לחם. נרדם וישן.
הקיף אותו הסלע, התכסה מעין [כל], וישן שבעים שנה.
כאשר קם, ראהו לאותו אדם שהיה מלקט מהם [=מהחרובים].
אמר לו [חוני]: אתה הוא ששתלת אותי?
אמר לו [האיש]: בן בנו אני.
אמר לו [חוני]: אני מבין שישנתי שבעים שנה.
ראה את אתונו שילדה לו עדרים עדרים.
חזר לביתו. אמר להם: בנו של חוני נמצא?
אמרו לו: בנו של חוני איננו [נפטר], בן בנו נמצא.
אמר להם: אני חוני המעגל.
לא האמינו לו.
הלך לבית המדרש.
שמע אותם את החכמים שאומרים: נהירים השמועות כמו בשנים של חוני המעגל,
שכאשר היה נכנס לבית המדרש, כל קושייה שהיה להם לחכמים היה מתרץ להם.
אמר להם: אני הוא.
ולא האמינו לו, ולא עשו לו כבוד כמו שראוי לו.
חלשה דעתו, ביקש רחמים – ומת.
אמר רבא: זהו שאומרים אנשים – "או חברות או מיתה".

בבלי תענית כג ע"א

חוני קורא את הפסוק בספר תהלים, "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוֹב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים".
הוא מבין שכותבי השיר הם עולי בבל, לאחר שבעים שנות הגלות. הוא מבין מן הפסוק
ש"היינו כחולמים" מתייחס לא אל רגעי הגאולה, שהשבים מן הגלות "אינם מאמינים"
למראה עיניהם, אלא אל הגלות עצמה. היא זו שנראית להם כמו חלום רחוק, כאילו ישנו

שבעים שנה. פירוש זה מתמיה את חוני. הוא מבין אותו כפשוטו, שחלום של שבעים שנה הוא בגדר האפשר, והדבר מתמיה אותו. התמיהה הולכת וגוברת, עד שהיא הופכת לצער, המלווה את חייו.

חוני לא ממש מבקש לקבל המחשה לשינה של שבעים שנה, אבל אם חוני הוא הבן והקב"ה הוא האב, הרי שהאב אינו יכול לראות בצערו של הבן, גם אם זה לא מבקש במפורש. חוני מקבל את משאלת לבו, וחווה אישית שינה של שבעים שנה. השאלה שציערה אותו כל ימיו נפתרה, והוא מבין היטב את הפסוק ואת פרשנותו.

אלא שאז מתברר שאין דרך חזרה. חוני מנסה לחזור לביתו, אבל שם כבר אין מכירים אותו. בנו נפטר, ובן בנו אינו מכיר את האיש הזקן שמופיע פתאום ומציג עצמו כסבו. כך נותק הקשר שלו עם משפחתו. הוא מנסה במקום השייכות האחר שלו – בית המדרש. בתחילה הוא מהסס עד שהוא שומע שמזכירים את שמו. אז הוא מתמלא תקווה ואומר "אני הוא", אך גם שם לא מכירים אותו, והוא אינו יכול לשוב למעמדו הקודם. למעשה – בשינתו הארוכה איבד חוני את כל מעגלי השייכות שלו, והוא שואל את נפשו למות. כיוון שיש לו כוח תפילה עצום – גם תפילתו זו מתקבלת, והוא נפטר.

כמה אירוני הדבר, שחוני, שהציל את עם ישראל ממוות בתפילתו, הביא את עצמו למצב ששאל את נפשו למות באותו כח ממש. כאן מודגשת בצורה קיצונית הבעיה השניה של כח התפילה הגדול – חוסר האפשרות לדעת את ההשלכות ההרסניות שיהיו לתוצאה שאותה אתה מבקש כעת.

אולם יש כאן בעיה נוספת. כזכור, חוני לא התפלל ולא ביקש במפורש תשובה לשאלה שהציקה לו. הייתה זו משאלת לב בלבד, שהקב"ה נענה לה. כשיש לך כח תפילה גדול, אתה חייב להיזהר אפילו במחשבתך, משום שגם מחשבה מזיקה עלולה להתגשם. האם יש אדם שיכול לעמוד באתגר כזה?

אבא חלקיה – שימוש זהיר בעוצמה

אבא חלקיה הוא נכדו של חוני (האם זה הנכד שחוני פגש בכניסה לביתו?). הוא למד את הלקח מסבו, וכך מספר התלמוד:

אבא חלקיה, בן בנו של חוני המעגל היה, וכאשר נצרך העולם לגשם היו שולחים חכמים אליו, והיה מבקש רחמים ויורד גשם.

פעם אחת נצרך העולם לגשם. שלחו חכמים זוג של חכמים אליו, לבקש רחמים שיבוא גשם.

באו לביתו לא מצאוהו. הלכו בשדה ומצאוהו שהיה עוֹדֵר.

נתנו לו שלום ולא הסביר להם פניו.

בערב, כאשר אחז עצים, נשא עצים וגרזן בכתף אחת, ואת הגלימה בכתף השניה.

בכל הדרך לא נעל נעליו. כאשר הגיע למים – נעל נעליו.

כאשר הגיע לשיחים קוצניים – הרים את בגדיו.

כאשר הגיע לעיר יצאה אשתו לפניו מקושטת.

כאשר הגיע לביתו, נכנסה ראשונה ואח"כ נכנס הוא, ואח"כ נכנסו החכמים.

ישב ואכל לחם ולא אמר להם לחכמים: בואו ואכלו.

חילק לחם לילדים, לגדול – חלק אחד, ולקטן – שני חלקים.

אמר לה לאשתו: יודע אני שחכמים באו בגלל הגשם. נעלה לגג ונבקש רחמים, אפשר שיתרצה הקב"ה ויביא גשם, ולא נחזיק טובה לעצמנו.

עלו לגג. עמד הוא בפינה אחת והיא בפינה אחרת.

קדמו ועלו עננים מהכיוון שעמדה אשתו.

כאשר ירד [מן הגג], אמר להם: מדוע באו החכמים?

אמרו לו: שלחו אותנו החכמים אל מר, לבקש רחמים על הגשם.

אמר להם: ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה.

אמרו לו: יודעים אנחנו שהגשם בא בגללך, אלא שיסביר לנו מר אלו הדברים שהיו תמוהים לנו.

מה הטעם שכאשר נתנו למר שלום לא החזיר לנו מר את פניו?

אמר להם: שכיר יום הייתי, ואמרתי שלא אפגר בעבודתי.

ומה הטעם הניח מר את העצים על כתף אחת ואת הגלימה על הכתף השנייה?

אמר להם: טלית שאולה הייתה, לכך [ללבוש אותה] – שאלתי, לכך [להניחה מתחת לעצים] – לא שאלתי.

מה הטעם שבכל הדרך לא נעל מר את נעליו, וכאשר הגיע למים נעל נעליו?

אמר להם: בכל הדרך אני רואה [ממה אני צריך להיזהר], במים – איני רואה.

מה הטעם שכאשר הגיע מר לקוצים הרים את בגדיו?

אמר להם: זה [הגוף] – מעלה ארוכה [=מתרפא], וזה [הבגדים] – אינו מעלה ארוכה.

מה הטעם שכאשר הגיע מר לעיר יצאה אשתו של מר מקושטת?

אמר להם: כדי שלא אתן עיני באשה אחרת.

מה הטעם שנכנסה היא בתחילה [אל הבית] ואח"כ מר אחריה ואח"כ נכנסו אנחנו?

אמר להם: משום שאינכם בדוקים לי [איני מכיר אתכם].

מה הטעם שכאשר אכל מר לחם לא אמרת לנו "בואו ואכלו"?

משום שלא הייתה מרובה הפת, ואמרתי: לא אחזיק בהם בחכמים טובה בחינם.

מה הטעם נתן מר לילד הגדול חלק אחד ולקטן שני חלקים?
אמר להם: זה [הגדול] - יושב בבית, וזה [הקטן] - יושב בית הכנסת.
ומה הטעם שקדמו ועלו עננים מהכיוון שהייתה עומדת אשתו של מר, לעננים שלך?
משום שהאישה נמצאת בבית, ונותנת פת לעני ומקרבת הנאתו, ואני נותן לו כסף.
כמו כן, אלו הבריונים שהיו בשכנותינו, אני ביקשתי רחמים שימותו, והיא ביקשה
רחמים שיחזרו בתשובה³ [– וחזרו].

בבלי תענית כג ע"ב – ע"ב

לפי סדרת סיפורים זו, כח התפילה הגדול עובר בירושה במשפחה, במקרה של אבא חלקיה – מסב לבן.

אבא חלקיה מנסה בכל כוחו לשלוט בכח התפילה שלו, ולהימנע מטעויותיו של סבו. לשם כך הוא פועל בכמה דרכים. מתוך זהירותו אנו מבינים עד כמה מסוכן הכח הזה, שאותו הוא נושא עמו.

1. הוא נזהר שלא יחזיקו לו טובה, שלא ירגישו אחרים, שהישועה מגיעה בזכותו. הוא אינו ממתין לשליחי החכמים שיגידו לו שיתפלל עבור עם ישראל, והוא טורח להדגיש זאת הן לאשתו והן לשליחים.

ממה הוא חושש? יתכן שהוא חושש מכך שעוצמתו של הכח הגדול שהוא נושא עמו תשחית אותו, תיצור אצלו גאווה והתנשאות, ולכן הוא נמנע מלפרסמו. אפשרות אחרת היא שהוא חושש שפומביות שתיתן לכח שלו, תביא אנשים אחרים לרצות לנצל את אבא חלקיה ואת כוחו לצרכיהם האישיים, ולהפוך אותו לכלי שרת בידי ההמון. כך או כך, זו סכנה רביעית.

2. אבא חלקיה חי חיי עוני קשים. הוא פועל פשוט, נאלץ לשאול בגד כדי להתכסות בו, אין לו אוכל מספיק כדי לתת לאורחיו החשובים. מאליהן נשאלות שתי שאלות:

א. אדם שבקשותיו מהקב"ה מתקיימות, כיצד יתכן שהוא לא מבקש פרנסה בריווח? מדוע הוא אינו מתפלל על עצמו?

כנראה שאבא חלקיה מלמד בכך שיש להיזהר מאוד בשימוש בכח התפילה, בעיקר למי שהוא בעל יכולת תפילה גדולה כל כך. התבוננותו בגורלו של סבו הגדול, הביאה אותו להימנע ככל האפשר משימוש בכוחו זה.

ב. כיצד יתכן שאנשים אינם באים לקבל את ברכתו לבעיותיהם האישיות, ודרך זה מפרנסים אותו?

שאלה זו נשאלת על רקע שכיחות של "צדיקים" (במרכאות או שלא) בימינו, שאנשים באים לבקש את ברכתם, ומאמינים שהברכות מועילות, ובתמורה נותנים להם סכומי כסף לא מבוטלים. חלק מאותם "בעלי כוחות" הפכו לעשירים מופלגים.

³ ראו הקבלה לסיפור על רבי מאיר וברוריה – ברכות י"ע"א.

כפי שכתבתי לעיל, בדיוק מזה נזהר אבא חלקיה. הוא רוצה לצמצם את השימוש ביכולת זו ככל האפשר, ולכן הוא נמנע מלתת ברכותיו לכל אדם.

3. דמותו של אבא חלקיה המצטיירת בפנינו היא דמות של אדם קפדן על עצמו, זהיר מאוד, מדקדק בכל מעשיו. הוא נזהר מאוד ברכושו של הזולת (שלא לבטל את זמן עבודתו, שלא לפגוע בטלית השאולה); נזהר לשמור על גופו (נועל נעליו במים) ועל רכושו (נמנע מלנעול נעליים כשלא הכרחי, מרים את הבגד מפני הקוצים); נזהר מלהסתכל על נשים אחרות (לכן אשתו יוצאת לקראתו); נזהר מאנשים לא מוכרים (מן השליחים); נזהר לחלק את מעט לחמו בצדק בין ילדיו.

אולי רומז לנו היבט זה בסיפור על סכנה חמישית. אדם בעל כוחות עלול להישאב לעולם הרוחני, להגות בגדולות, לחיות בעולמות עליונים, על חשבון שימת לב לפרטים, על חשבון דקדקנות בהלכה, במוסר, ובהנהגה אנושית פשוטה. אבא חלקיה מקפיד על עצמו הקפדה יתירה, כדי להימנע בדיוק מסכנה זו. כוחו הגדול אינו בא על חשבון היותו איש המעלה, אבל בכך הוא חושף את התהום הפעורה בפני בעלי כוחות כאלו.

ואולי מי שיושב על חבית חומר נפץ אינו יכול להרשות לעצמו תנועות מיותרות. אבא חלקיה, בהיותו מודע לעוצמת הכח שעומד לרשותו, נזהר מאוד בכל התנהגותו כדי לא ליצור הזדמנות כלשהי לכח זה להתפרץ בצורה בלתי מבוקרת.

4. בשולי הסיפור מנמק אבא חלקיה מדוע קדמה ההיענות לתפילת אשתו להיענות לתפילתו שלו. הנימוק הראשון הוא מעלתה של אשתו בתחום הנתונה לעניים. בעוד שהוא נותן לעני כסף, והעני צריך לטרוח, הרי שהיא נותנת לו אוכל והוא נהנה מייד. כך הקב"ה נוהג עימם מידה כנגד מידה – היא מקבלת מייד את בקשתה והוא נאלץ להמתין.

הנימוק השני מעורר עניין יותר⁴. מעלתה של אשתו כאן היא בחיפוש של הטוב בכל אדם, גם באותם בריונים המציקים להם. בעוד שהוא מחפש דרך לפתור את בעייתו שלו, על ידי הריגת הבריונים. כאן יש סכנה שישית – שימוש בכח התפילה הגדול כדי לפתור בעייה אישית של המתפלל, באמצעות פגיעה באדם אחר. יש כאן סכנה של שימוש לרעה בכח.

בדפוס וילנה מופיעה המילה "וחזרו" כדי לומר שתפילתו שלו לא התקבלה, אלא תפילת אשתו. ואולי תפילתה הצילה אותו מהתוצאות המרות שהיו עלולות להיגרם מתפילתו שלו. אולם מילה זו מופיעה בסוגריים. ויתכן שסוף הסיפור היה שתפילתו שלו התקבלה, והבריונים מתו. בדבריו שלו יש חרטה עמוקה על תפילתו זו ועל תוצאתה.

אבל יש כאן גם בעיה עמוקה נוספת. כשאדם הוא בעל כוחות גדולים הוא עלול להשתמש בכוחותיו כדי לפתור בעיות שאולי זקקות תהליך ארוך ופתרונות עדינים יותר. אדם שאין לו כוחות גדולים מחפש לו דרכים יצירתיות. קיומם של כוחות גדולים מנוון יכולות אחרות, שלפעמים הן לא פחות חשובות.

---

⁴ בכל כתבי היד הקדומים שנחשפתי אליהם – נימוק זה אינו מופיע כלל.

חנן הנחבא – המחיר הציבורי של כח התפילה

נכד נוסף של חוני הוא חנן הנחבא. כך מספר עליו התלמוד :

חנן הנחבא בן בתו של חוני המעגל היה.

כאשר נצרך העולם לגשם היו שולחים חכמים תינוקות של בית רבן אליו, והיו מחזיקים בשיפולי גלימתו, ואמרו לו: אבא, אבא, תן לנו גשם.

אמר לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, עשה בשביל אלו שאין מכירין בין אבא שנותן גשם לבין אבא שלא נותן גשם.

ומדוע קראו לו חנן הנחבא?

מפני שהיה מחביא עצמו בבית הכסא.

בבלי תענית כג ע"ב

גם חנן הנחבא, כמו אבא חלקיה, היה נכדו של חוני המעגל. שניהם נזהרו משימוש בכח התפילה שעבר במשפחה, וחנן הנחבא קיבל משום כך את שמו – שהיה נחבא בבית הכסא, כפי הנראה – מפני אנשים שביקשו ממנו שיתפלל עליהם. שניהם היו אנשי המעלה, שלא החזיקו טובה לעצמם, ונזהרו שאחרים לא יחזיקו להם טובה, וגם חנן הנחבא, כמו אבא חלקיה, מצהיר במפורש שלא הוא מוריד הגשם.

אבל הציבור אינו מבחין בכך. עצם קיומו של אדם בעל כוחות גדולים בקהילה עלול להביא אנשים להאמין שאותם בעלי כוחות הם הפועלים ועושים. הקהל מתרגל לפנות אל הצדיק על חשבון פנייה אל הקב"ה, עד שהוא מאמין שהצדיק עצמו הוא הפועל והוא העושה. אמנם הצדיק כאן נזהר מאוד מלתת את הרושם הזה, ואף טורח לומר לכולם שהקב"ה הוא המוריד גשם, אבל תינוקות של בית רבן אלו, ומיליוני מאמינים בכל העולם, לא משתכנעים.

להתפלל אל הצדיק במקום אל הקב"ה זו התדרדרות חמורה, מנקודת מבט דתית. המתפלל לאדם במקום לקב"ה הוא כמו המתפלל לגרמי השמים. בתקופת המשנה והתלמוד האמינו שגרמי השמים הוא יצורים בעלי תודעה, המשרתים את הקב"ה. אולם מי שמתפלל אליהם חוטא בחטא החמור ביותר בקודקס התורני – הוא עובד עבודה זרה. זו הסכנה השביעית, שכל מי שמתבונן במציאות ימינו נחשף אליה.

חנן הנחבא מעדיף לבלות את ימיו בבית הכיסא, במקום הטומאה, ולהיות מכונה בשם מביש שכזה, ולא להפוך להיות מי שמתפללים אליו.

רבי מני – שימוש פזיז בכח התפילה

באוסף הסיפורים הבא, הגיבור אינו בעל כח התפילה הגדול, אלא בנו :

אמר לו רבי זריקא לרב ספרא: בא וראה מה בין תקיפי ארץ ישראל לחסידי בבל.

חסידי בבל - רב הונא ורב חסדא,

כאשר היה נצרך העולם לגשם, אמרו: נתאסף יחד ונבקש רחמים, אפשר שיתרצה הקב"ה ויבוא הגשם.

תקיפי ארץ ישראל - כגון רבי יונה אביו של רבי מני,

כאשר היה נצרך העולם לגשם היה נכנס לביתו, ואמר להם [לאנשי ביתו]: תנו לי שק ואלך ואביא בזוז תבואה.

כאשר היה יוצא לשדה, הלך ועמד במקום עמוק, שכתוב: "ממַעַמְקִים קָרָאתֶיךָ ה'" (תהלים ק"ל 1), ועמד במקום מוסתר, והיה מתכסה בשק, ומבקש רחמים, והיה בא גשם.

כאשר היה בא לביתו, אמרו לו [אנשי ביתו]: הביא מר תבואה?

אמר להם: אמרתי, הואיל ובא גשם עכשיו – ירווח העולם [מחיר התבואה יירד, וכדאי להמתין ולקנות בזול].

ושוב, רבי מני בנו,

היו מצערים אותו אנשי בית הנשיא.

השתטח על קברו של אביו. אמר לו: אבא, אבא, אלו מצערים אותי.

יום אחד היו עוברים שם [אנשי הנשיא].

נתפסו רגלי סוסייהם, עד שקיבלו עליהם שלא יצערו אותו.

ושוב רבי מני היה מצוי לפני רבי יצחק בן אלישיב.

אמר לו [רב מני לרב יצחק]: עשירים של בית חמי מצערים אותי.

אמר [רבי יצחק]: שיהיו עניים – ונהיו עניים.

אמר [רבי מני לרבי יצחק]: הם דוחקים אותי [שאפרנס אותם בעוניים].

אמר [רבי יצחק]: שיתעשרו – והתעשרו.

אמר [רבי מני לרבי יצחק]: לא מקובלת עלי אשת ביתי.

אמר לו [רבי יצחק]: מה שמה?

חנה

אמר [רבי יצחק]: תתייפי חנה – והתייפתה.

אמר לו [רבי מני לרבי יצחק]: היא מתגנדרת עלי.

אמר לו [רבי יצחק]: אם כך, תחזור חנה לכיעורה – וחזרה חנה לכיעורה.

אותם שני תלמידים שהיו לפני רבי יצחק בן אלישיב.

אמרו לו: יבקש מר רחמים עלינו שנחכם יותר!

אמר להם: עמי הייתה ושילחתי.

בבלי תענית כג ע"ב

לא מדובר במעשה אחד אלא באוסף של סיפורים.

הסיפור הראשון, שמספר רב זריקא לרב ספרא, משווה בין גדולי בבל לגדולי ארץ ישראל. ההבדל ביניהם הוא שגדולי בבל – רב הונא ורב חסדא - התכנסו יחד והתפללו, ואילו גדולי ארץ ישראל – רב יונה - התפללו לבדם במקום נסתר. נראה שהשוואה באה לטעון ליתרון אנשי ארץ ישראל, שהרי רבי יונה מצליח להביא לירידת גשמים, ואילו רב הונא ורב חסדא, אנשי בבל, עושים את המעשה אבל ההיענות אינה מובטחת ("אפשר שיתרצה הקב"ה...").

התנהגותו של רבי יונה מהווה הקצנה לעומת אבא חלקיה. הוא מסתיר את מעשיו לא רק מהסביבה, ומן ההנהגה, אלא אף מאנשי ביתו. הוא משתמש בסיפור כיסוי כדי לקחת איתו שק, מתפלל במקום נסתר ונמוך, מתלבש בשק, ונענה. כשהוא חוזר – הוא ממשיך לשמור על דיסקרטיות, ונמנע מכל אזכור של הנושא בפני אנשי הבית. הנהגה זו מעידה שבעל כח התפילה מודע היטב לזהירות הנדרשת, ולנזקים שעלולים להיגרם אם יודע הדבר.

אבל אפשר לקרוא סיפור זה אחרת, שחסידי בבל הם העדיפים. הם עושים את מה שצריך עם ישראל לעשות – להתאחד, לבקש רחמים (ולא לדרוש, בניגוד לחוני ולאחרים), וגם אז – יש רק אפשרות שהקב"ה יענה. עמדה זו היא העמדה האנושית הרצויה. לעומתם, רבי יונה אמנם מצליח שתפילתו תיענה ויירד גשם, אך המחיר האישי שהוא משלם רב ביותר. הוא חי במחלת, נחבא מפילו מאנשי ביתו, בודד, אפילו ללא אישה שיוכל לשתף. האם יש עדיפות לרבי יונה על חכמי בבל? הבדל יש. יתרון – לא ודאי.

הגיבור המרכזי של אוסף הסיפורים הזה אינו רבי יונה, אלא רבי מני, בנו. רבי מני מודע לכח התפילה הגדול של אביו ושל רבו, רבי יצחק בן אלישיב, והוא מבקש מהם לסייע לו במצוקותיו האישיות. מאביו הוא מבקש את הבקשה לאחר שאביו כבר נפטר, ואפילו במצב זה – אביו מתערב והבעיה נפתרת. מרבו הוא מבקש לפתור שתי בעיות – יחסיו המעורערים עם משפחת חותנו ואי שביעות רצונו ממראה אשתו. בשני המקרים רבי יצחק מבקש עבורו את מה שרצה, אך הבעיה אינה נפתרת אלא פושטת צורה ולובשת צורה אחרת. וכך רבי מני נאלץ לבקש לבטל את תוצאות התפילה הקודמת, וכך נעשה.

בסיפורי רבי מני באים לידי ביטוי שתי בעיות שהצגנו לעיל – השלכות שליליות לא צפויות של התגשמות תפילה, וזניחה של פתרונות עומק לטובת שימוש בכח התפילה.

שיא הסיפור הוא בסופו. שני תלמידיו של רבי יצחק בן אלישיב מבקשים ממנו שיתפלל עליהם כדי שיחכימו יותר. מסיפורו של רבי מני הם יודעים שרבים הוא בעל יכולת תפילה גדולה, וכל מה שיבקש – יתקיים. אבל רבי יצחק מפתיע בתשובתו – "עמי הייתה ושילחתי". רבי יצחק בחר

לוותר במודע על יכולת התפילה שלו ולא להשתמש בה. אולי ההתנסות עם רבי מני לימדה אותו את חוסר התוחלת שבשימוש בתפילה כזו. ואולי הסיבה היא אחרת. בקשתם של התלמידים היא בקשה פסולה. לימוד תורה אינו מתנת שמיים. הוא דורש יגיעה רבה, לאורך זמן, ללא לאות. אי אפשר לקצר בו תהליכים. לימוד תורה וחכמה הם אוצרות שאדם צריך להשיג בעמל, בכח ההתמדה ובמאמץ גדול. דילוג על שלבים בתחומים אלו הוא פסול במיוחד⁵.

רבי יוסי דמן יוקרת – שימוש לא מוסרי בכח התפילה

הסיפור האחרון בסדרה⁶ הוא הקיצוני ביותר, הוא מהווה המחשה ברורה לסכנה של עיוות מוסרי לבעלי כח גדול.

רבי יוסי בר אבין היה נמצא [=לומד] לפני רבי יוסי דמן יוקרת. עזבו ובא לפני רב אשי.

יום אחד שמעו [רבי יוסי בר אבין את רב אשי] שהיה גורס: "אמר שמואל, השולה דג מן הים בשבת, כיון שיבש בו כסלע – חייב".

אמר לו [רבי יוסי בר אבין]: ויאמר מר "ובין סנפיריו!"

אמר לו [רב אשי]: ולא סבר לו מר שההיא רבי יוסי בן רבי אבין אמרה?

אמר לו: אני הוא.

אמר לו [רב אשי]: ולא לפני רבי יוסי דמן יוקרת היה נמצא מר?

אמר לו: הן.

אמר לו: ומה הטעם עזבו מר ובא לכאן?

אמר לו: אדם שעל בנו ועל בתו לא חס - עלי כיצד יחוס?

בנו – מה היא?

יום אחד נשכרו לו [לרבי יוסי דמן יוקרת] שכירים בשדה.

הגיע צהרים ולא הביא להם לחם.

אמרו לו לבנו: אנו רעבים!

היו יושבים מתחת התאנה.

אמר: תאנה, תאנה! הוציאי פירותיך ויאכלו פועלי אבא.

הוציאה, ואכלו.

בין כך וכך בא אביו.

⁵ בילדותי שמעתי סיפור על הגר"א מוילנה, שהיה זוכה לגילוי אליהו, שהציע להשיב לו תשובות על שאלות שהטרידו אותו. הגר"א סירב, משום שלימוד תורה צריך להיות תוצאה של מאמץ ועמל ולא של מתנה.

⁶ גם הסיפורים הבאים בתלמוד שייכים לסדרה זו, בעיקר סיפורי רבי חנינא בן דוסא, אולם בחרתי לסיים את המאמר בסיפורי רבי יוסי דמן יוקרת, כדי שלא להאריך מדי.

אמר להם: לא תחזיקו בדעתכם [=לא תכעסו], שזה שאחרתי – על מצווה טרחתי, ועד עכשיו היא שהתארכה.

אמרו לו: רחמנא ישביעך כמו שהשביענו בנך.

אמר להם: מהיכן?

אמרו: כך וכך היה המעשה.

אמר לו: בני, אתה הטרחת את קונך להוציא תאנה פירותיה שלא בזמנה - יאסף שלא בזמנו.

בתו, מה היא?

הייתה לו בת בעלת יופי.

יום אחד ראה לאותו אדם שהיה עובד בהדסים והיה מתבונן בה.

אמר לו: מהו זה?

אמר לו: רבי, אם ללוקחה לא זכיתי, לדאותה לא אזכה?

אמר לה: בתי, את מצערת את הבריות - שובי לעפרך, ואל יכשלו בך בני אדם.

היה לו אותו חמור, שהיו שוכרים לו כל היום. בערב היו משלחים לו שכרו על גבו [של החמור] והיה מביאו לבית אדונו. ואם הוסיפו לו או הפחיתו לו – לא הביא.

יום אחד שכחו זוג סנדלים עליו, ולא הלך עד שלקחוהו ממנו – ואחר הלך.

בבלי תענית כ"ג ע"ב - כ"ד ע"א

נדמה לי שזה הסיפור היחיד בתלמוד על תלמיד שנוטש את רבו, ומנתק עמו מגע. רבי יוסי בר אבין עוזב את רבו, רבי יוסי דמן יוקרת, ועובר ללמוד אצל רב אשי, מבלי שהוא חושף את זהותו. תוך כדי הלימוד אומר רבי יוסי בר אבין מימרא שמזוהה עמו, וכך מתגלה הסוד. רב אשי מתעניין מדוע עזב את רבו, ורבי יוסי בר אבין מספר לו שני סיפורים מזעזעים.

הסיפור הראשון הוא על מות בנו של רבי יוסי דמן יוקרת. הבן, שגם הוא כאביו היה בעל כח תפילה גדול, משתמש בכח זה כדי לפתור בעיה דוחקת של פועליו. הפועלים שמחים בכך, ומברכים את האב על הנס שאירע, אבל האב רואה בשימוש זה בכח התפילה שימוש מיותר, והוא מעניש את בנו וגורם למותו, בדיוק באותו אמצעי – בשימוש בכח התפילה הגדול.

הסיפור השני הוא על מותה של בתו. הבת, בניגוד לבן, לא עשתה דבר. "חטאה" היחיד היה בכך שנולדה יפפיה. איש זר, לא מוסרי במיוחד, רצה להנות מיופיה, ורבי יוסי דמן יוקרת, במקום לעמוד לצד בתו – משתמש בכוחו כדי שתמות.

זו הסכנה הגדולה שבכולן – שכח גדול יהיה בידיו של אדם שהשיפוט המוסרי שלו לקוי, והוא ישתמש בו כדי להעניש את מי שלא ראוי להענישו. כך, כח התפילה הגדול הופך לכלי נשק, המכוון כלפי חפים מפשע.

הסוף של הסיפור הוא אירוני. רבי יוסי דמן יוקרת אינו יכול להסתדר עם בנו ובתו, ואפילו לא עם תלמידו, אבל יכול להסתדר עם חמורו. החמור מדקדק כמו בעליו. הוא לא יחזור לביתו אם מונח עליו משהו אחר מלבד הסכום המדויק המגיע לאדוניו. החמור "הצדיק" הוא הדמות היחידה שעימה יכול רבי יוסי דמן יוקרת להסתדר, משום שאין הוא בן אדם, משום שאין לו בחירה, ואינו יכול לנהוג אחרת. לבני האדם ראוי להתרחק מבעלי כח תפילה גדול במיוחד.

סיכום

דרך סדרת סיפורים בוחרים החכמים להראות את הסכנות הגדולות בכח תפילה גדול מדי:

א. סכנה לבעל הכח

1. התדרדרות לגאווה ובנותיה.
2. חיים בעולם הרוחני על חשבון קיום המצוות.
3. שימוש לרעה בכח – בכוונה או שלא בכוונה, כלפי עצמו או כלפי אחרים.
4. חוסר יכולת לצפות את נזקי התגשמות התפילה לטווח הארוך.
5. ניצול היכולת הזו במקום שאין צורך ממשי, שיש צורך בתהליך, או לצרכים אישיים קטנוניים.
6. איבוד האוטונומיה האישית והפיכה לכלי שרת בידי מי שירצו לנצל כח זה.

ב. סכנה דתית כללית

1. חילול שם ה', כשתפילה אינה נענית.
2. איבוד האבחנה שבין הקב"ה לאדם.

ג. סכנה לאנשים אחרים

1. התדרדרות לעבודה זרה ולתפילה לאדם במקום לאלוהים.
2. חשיפה לפגיעה לא מבוקרת מבעלי הכח.

אין כוונתי לומר שתפילה היא דבר מזיק. כח כזה שכל תפילה נענית הוא דבר מזיק. אמנם הוא חלום של אנשים רבים, ובעיקר בעת מצוקה, אבל ברוך ה' שלא כל תפילה נענית. כמה טוב לנו שאנו כמו חסידי בבל, שכל מה שהם יכולים לקוות נמצא בעתיד לא ידוע, אפשרי בלבד.